

Науковці України XX—XXI століть: метабібліографія / [уклад.: М. Г. Желеняк та ін.] ; *Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України.* — К. : *Ін-т енциклопед. дослідж. НАНУ*, 2010. — 475 с.

До 1991 р. розвиток української науки та культури фактично був вмонтований в історію інших держав. Процес виокремлення національних досягнень з масиву російського та радянського науково-культурного спадку відбувався довго і болісно.

Пріоритет особистості, що складається в суспільстві, а разом з ним і в науці, визначає особливу увагу до індивідуальних біографій як діячів минулого, так і сучасників. У рецензії на фундаментальну працю І. Левицького видатний український учений, письменник і громадський діяч І. Франко писав: "...тільки маючи відомості про якнайбільше число дрібних і зовсім дрібних діячів, ми зможемо сягнути в глибину народного організму, в ті найдрібніші пружини й мотори народного відродження, зможемо відповідно оцінити праці й заходи видатніших діячів"¹.

Обов'язковою складовою інформаційного поля біографії є бібліографія. Процес пошуку первинних документів має відбуватися паралельно з виявленням джерел вторинної інформації, тобто персональних бібліографічних посібників. На відміну від універсальних біобібліографічних видань, що є узагальненням історичного, наукового, культурного розвитку суспільства, та галузевих і тематичних посібників, які підсумовують певний період у розвитку галузі, завданням персонального бібліографічного покажчика є виокремлення із загального історичного процесу особистих досягнень найвидатніших представників нації. Персональна бібліографічна інформація не старіє. Єдине, що може вплинути на втрату актуальності такого посібника, — зменшення або зникнення інтересу до самої особи — суб'єкта бібліографічного дослідження.

Виявлення персональної бібліографічної інформації, як, власне, і первинних документів, потребує від дослідника значних затрат часу, адже необхідно переглянути велику кількість джерел: карткових та електронних каталогів, універсальних та галузевих покажчиків; опрацювати відібрані джерела *de visu*; скласти їхній бібліографічний опис. Полегшити копійку працю біографів та істориків покликані посібники, де зібрано відомості про персональні бібліографічні покажчики. Саме тому у 2010 р. Інститутом енциклопедичних досліджень НАН України було випущено унікальний і водночас традиційний, у кращому розумінні, посібник "Науковці України XX—XXI століть. Метабібліографія". Як зазначають упорядники, "його основна мета — створення джерелознавчої бази для укладання "Енциклопедичного довідника "Науковці України XX—XXI століть", розширення пристатейної бібліографії в "Енциклопедії сучасної України",

Наука України мовою бібліографії

а також дослідження розвитку та оцінка сучасного стану української персональної біобібліографії, зокрема видань, присвячених ученим"².

Покажчик відкривається передмовою "Від укладачів", де окреслено хронологічні межі відбору документів, сформульовано мету, визначено джерела отримання інформації, охарактеризовано структуру видання, особливості складання бібліографічного опису та способи групування записів. Не менш вагомою складовою видання є й огляд "Персональні бібліографічні та біобібліографічні посібники науковців України: сучасний стан і проблеми", де зроблено узагальнювальний аналіз як окремих видань, так і цілих серій персональних покажчиків.

1179 записів, що увійшли до основної частини, інформують про окремо випущені бібліографічні посібники, присвячені діяльності 1009 докторів наук, членів-кореспондентів та академіків України. Матеріал розташований у порядку алфавіту прізвищ науковців. Професійно складено бібліографічний опис джерел, де, крім обов'язкових елементів, наведено й велику кількість факультативних, що помітно підвищує рівень інформативності видання. Значною його перевагою є розпис змісту персональних покажчиків з відомостями про хронологічні межі та кількість записів кожного розділу.

Бібліографічний посібник забезпечений пошуковим апаратом — трьома допоміжними покажчиками: "Покажчиком імен науковців, представлених у метабібліографії", "Іменним покажчиком", "Покажчиком назв серій", які є надійними пугівниками у великому обсягу інформації, закладеної у виданні, та списком скорочень.

Зрозуміло, що посібник є результатом великої пошукової роботи та ретельного відбору інформації, однак, як і в кожній праці подібного масштабу, огріхи неминучі. Зауваження можна поділити на три блоки: помилки в бібліографічному описі, термінологічні неточності, неповнота. Зупинимося на деяких із них.

Основною проблемою бібліографічного опису є відсутність розмежування знаків граматичної пунктуації та знаків приписаної пунктуації (умовні розділові знаки), які в описі з двох боків відокремлюються проміжком в один друкарський знак. Кількість прізвищ, що зазначаються в записі після навскісної риски, теж чітко регламентована ДСТУ ГОСТ 7.1:2006: у зоні відповідальності можуть бути наведені відомості про всіх осіб, вказаних у джерелі інформації, за необхідності скоротити їхню кількість обмежуються зазначенням першого з кожної групи з додаванням скорочення [та ін]. Не завжди послідовно укладачі використовують квадратні дужки, двокрапку, крапку з комою в зоні фізичної характеристики та відомостях про відповідальність; розділові знаки перед датами, у назві й відомостях, що відносяться до назви, і пов'язане з ними вживання великої та малої літер. На наш погляд, не варто скорочувати назви міст Одеса, Львів, Дніпропетровськ, незважаючи на наявність їх у ДСТУ 3582—97, адже такі скорочення ускладнюють розуміння тексту, що пов'язане із записами на джерела, випущені російською мовою.

Є певні зауваження й до термінології: необґрунтовано вживаються терміни "джерелознавчий" замість "джерельний", "тип" посібника замість "жанр", "персональний біобібліографічний посібник" замість "персональний бібліографічний посібник". Неправомірно, на наш погляд, вжито й сло-

¹ Франко І. Прикарпатська Русь в XIX в. в біографіях і портретах її діячів з узагальненням замечальних людей, котрих 1772 р. застав при житті, написав на підставі автобіографічних записок, архівно-бібліотечних матеріалів Іван Ом. Левицький : [рецензія] / Іван Франко // Зібрання творів : у 50 т. / Іван Франко. — К., 1986. — Т. 47 : Історичні праці (1898—1913). — С. 242—245.

© Устіннікова О., 2012

² Від укладачів // Науковці України XX—XXI століть : метабібліографія / [уклад.: М. Г. Желеняк та ін.] ; Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України. — К., 2010. — С. 3.

восполучення "повний бібліографічний опис" (див. передмову "Від укладачів"), адже такий опис вимагає наведення всіх факультативних елементів, наприклад: розмір книги, її тираж, ISBN, ISSN.

Найголовнішою ознакою високого фахового рівня бібліографічного видання є повнота. У рецензованій праці виявити значні прогалини нам не вдалося, але деякі посібники 20-х років минулого століття все ж таки не включено у видання. Скажімо, покажчики, присвячені А. Кримському 1926 р., М. Грушевському 1929 р., зовсім відсутнє прізвище одного із засновників вітчизняної гідрології, директора Науково-дослідного інституту водного господарства, академіка ВУАН з 1929 р., академіка ВАСГНІЛ з 1935 р. професора С. Оппокова, два покажчики робіт якого побачили світ 1927 та 1929 рр.

Але, попри зауважені недоліки, можна впевнено сказати, що покажчик є вагомим внеском в українську бібліогра-

фію, вдалою спробою шляхом "персоніфікації" відтворити історію науки, країни, доби. Думаємо, кожен, хто займається історією науки, бібліографознавством або практичною бібліографічною діяльністю, гідно оцінить видання. Сподіваємося, що подальша праця дослідників буде спрямована на підготовку посібників, де обліковуватимуться внутрішньокнижкові та внутрішньожурнальні персональні бібліографічні покажчики, адже саме ці посібники інколи є єдиними бібліографічними працями, присвяченими науковому добробку вчених України, які стояли біля витоків української науки 1917—1930 рр.

Ольга Устіннікова,
завідувач відділу наукової підготовки державних
бібліографічних покажчиків Книжкової палати України

Надійшла в редакцію 10 грудня 2012 року